

Neda DONAT*

NJEMAČKI PREVOD *GORSKOG VIJENCA* OD JOHANA KIRSTEA I NJEGOVI ODJECI U NAUČNOJ I STRUČNOJ JAVNOSTI NA NJEMAČKOM GOVORNOM PODRUČJU

ABSTRACT: *The paper deals with the first translation of Mountain wreath in German, done by Austrian Johan Kirste, as well as the reflections of that translations in scientific public of the German-speaking area in the second half of XIX century. At the time, Kirste's translation met mostly the positive critics in the press and scientific circles of Austria and Germany, providing to the spreading and positive reception of the south-Slavic culture and literature in the countries of German-speaking area.*

Key words: Petar II Petrović Njegoš, Mountain wreath, German translation, Johan Kirste, Austria, Vienna, Germany

Lako je pronalaziti omaške ili nesavršena mesta kod najboljih prevodilaca, ali je teže shvatiti svu složenost i važnost njihovog posla.

Ivo Andrić

Svaki narod ima svoje literarno blago koje brižljivo njeguje i koje istovremeno želi da predstavi stranoj javnosti, a to predstavljanje je povezano sa mukotrpnim radom prevođenja.¹

Petar II Petrović Njegoš se ubraja u pjesnike koje je teško prevoditi, a posebno se *Gorski vijenac* smatra djelom koje je gotovo „neprevodivo“, poput drugih remek-djela svjetske književnosti u stihu, kao što su Geteov *Faust*, Šekspirove ili Rasinove drame, Puškinov *Evgenije Onjegin*, Danteova *Božanstvena komedija* i mnoga druga djela.

Miloš Đorđević je u tekstu povodom objavljivanja drugog prevoda *Gorskog vijenca* na njemački jezik četrdesetih godina XX vijeka,² a koji je uradila Srпкиnja Katarina Jovanović, naveo da su ta djela teško prevodiva jer

* Autorka je predavač njemačkog jezika na Fakultetu za turizam i hotelijerstvo Univerziteta Crne Gore u Kotoru.

¹ Neda Donat, *Tri njemačka prevoda Gorskog vijenca*, Beograd, 2004, str. 11.

² Katarina Jovanovits, *Der Bergkranz*, Leipzig, 1939.

su velika po čistoti svoga etosa i po jačini opštečovječanskog u sebi. U njima se ogleda nacija iz koje su ponikla, ona su tumači narodnog karaktera.³

Autorka zapažene knjige o Petru II Petroviću Njegošu, Isidora Sekulić, koja je nadahnuto pisala o jeziku *Gorskog vijenca* i o problematici prevodenja, izrazila je sumnju da ovo djelo može biti prevedeno, kako je i napisala u jednom svom radu pod naslovom: „*Gorski vijenac možda prepevati ga, nika-ko prevesti*“⁴. Navela je da će prevodioci: „*Mestimično u tekstu možda biti pobednici, ali na mnogo više mesta pobedeni*.“⁵

Ovo djelo je teško prevodivo i zbog činjenice da nije uvijek jasno značenje pojedinih stihova. Teorijsko stanovište crnogorskog njegošologa Slobodana Tomovića da „*tumačenja literature pretpostavljaju radost novog stvaranja u okvirima stvorenog, u izuzetnim slučajevima ona mogu da dosegnu vrijednost primarno stvorenog*“⁶, može se primijeniti i na književni prevod. Prevodenje je umjetnost, a dobar prevod novo umjetničko djelo. Rad prevodioca pri tome predstavlja duhovnu transmisiju između raznih vremena, naroda, kultura i jezika. U tom duhu pisala je i Isidora Sekulić: „*Najlepša, a možda i jedina koegzistencija naroda je u umetnostima: a najdragocenijim trudom postignuta koegzistencija leži u prevedenim knjigama*.“⁷ Pri tome je prevodenje teže što je veća uloga jezika u umjetničkom „građenju“ teksta.

Sumnje, dileme i problemi koje izaziva prevod Njegoševe poeme na strani jezik, nijesu, međutim, uticale na pojavu prvog prevoda *Gorskog vijenca* na njemačkom jeziku. Nepunih 40 godina nakon izlaženja *Gorskog vijenca* pojavio se prvi integralni njemački prevod djela, koji je snažno odjeknuo u književnim, ali i drugim intelektualnim krugovima.

Godine 1886. u Beču se, 39 godina nakon objavljivanja *Gorskog vijenca* pojavio „*Der Bergkranz*“, prvi prevod ovog djela, iz prevodilačkog pera Austrijanca Johana Kirstea (Johann Otto Ferdinand Kirste, 1851–1921)⁸, rođenog u Gracu samo nekoliko dana pred Njegoševu smrt.

Johan Kirste je studirao klasičnu filologiju, sanskrit, uporednu gramatiku, orijentalne jezike, slavistiku itd. na univerzitetima u Gracu, Jeni, Lajpcigu, Berlinu i Beču. Tokom 1884. godine proveo je nekoliko mjeseci u Beogradu, usavršavajući tamo svoje znanje srpskog jezika.⁹ Pored usavršavanja srpskog jezika, Kirstea su zanimala i pitanja jezika i književnosti.¹⁰ U časopisu *Archiv*,

³ Милош Ђорђевић, „Горски вијенац у новом немачком преводу“, *Летопис Матице Српске*, књ. 353, св. 5-6, 1940, стр. 432.

⁴ Исидора Секулић, *Из домаћих књижевности I*, Београд, 1985, стр. 204-215.

⁵ *Ibid.*, стр. 209-210.

⁶ Слободан Томовић, *Коментар Горског вијенца*, Никшић, 1986, стр. 37.

⁷ Citirano prema: P. Поповић, *Исидорина бројаница*, Београд, 1996, стр. 250.

⁸ Johan Kirste, *Der Bergkranz*, Verlag von Carl Konegen, Wien, 1886.

⁹ S. Vulović, u prikazu ovog prevoda o Kirsteu piše da je on boravio u Beogradu 1880. godine „radi praktičnog izučenja srpskog jezika, koji je još onda dosta dobro razumevao“.

¹⁰ С. Костић, „Његошев Горски вијенац на немачком“, *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*, књ. XXXI, св. 1-2, Београд, 1965, стр. 27.



Johan Kirste sa suprugom



Vatroslav Jagić

koji je uređivao Vatroslav Jagić, objavio je nekoliko priloga iz slovenske filologije.¹¹ Kirste je napisao i članak na srpskom u *Stražilovu* o nekim glasovnim pojavama u srpskom jeziku.¹²

Na prevodu *Gorskog vijenca* Kirste je radio nekoliko godina, a o njegovom radu na prevodu se čulo već ranije. Šest godina prije izlaženja prevoda iz štampe je *Stražilovo* za 1880. godinu objavilo vijest o Kirsteovom radu, a zatim je o prevodu koji je u pripremi pisano i u Jagićevom *Archiv für slavische Philologie*.¹³

Kirste se nije nigdje eksplicitno izjasnio kako je došlo do toga da upravo on prevede *Gorski vijenac*. Marina Ličen smatra da je „prevod rađen jamačno u funkciji potvrđivanja austro-ugarske politike, koja je širila svoje južne granice pod parolom zavodađenja reda i mira u turskoj provinciji Bosni i Hercegovini. Prevod *Gorskog vijenca* je poslužio kao afirmacija takve politike, mada prevodilac u svom kratkom predgovoru ističe pesničke vrednosti dela.“¹⁴

Naslov *Gorski vijenac* je preveden doslovno kao *Der Bergkranz*, a takav prevod naslova će zadržati i ostala dva prevodioca na njemački jezik, Katarina Jovanović (1939) i Alois Šmaus (1963). U podnaslovu stoji *Die Befreiung Montenegros* (Oslobađanje Crne Gore). Dakle, već od prve stranice knjige Kirste

počinje sa objašnjavanjem. Ispod naslova i podnaslova stoji da se radi o istorijskom prikazu sa kraja 17. vijeka.

Slijedi kratak predgovor prevodioca. Kirste kaže da je *Gorski vijenac*, bez sumnje, jedna od najljepših tvorevina novije srpske književnosti i da je

¹¹ *Archiv für slavische Philologie*, Band V. 377. Zum slavischen Palatalismus; Band VIII. 395. Die Entstehung der Präpositionen bezЪ, vuzЪ, izЪ, nizЪ, prêzЪ und razЪ.

¹² *Ibid*, str. 8.

¹³ Светислав Вуловић, „Његушев Горски вијенац у немачком преводу“, Прештампано из „Самоуправе“, Београд, 1886, стр. 5.

¹⁴ Марина Лицен, „Шмаусов превод Његошевог Горског вијенца“, реферат саопштен на научном скупу: Превођење *Горског вијенца* на стране језике, ЦАНУ, 28. 5. 1998. стр. 1.

njegovom autoru uspjelo da na majstorski način da sliku života iz crnogorske prošlosti, opiše običaje, navike i shvatanja ljudi. *Gorski vijenac* naziva pjesmom (Gedicht) koja stoji između epa i drame i navodi da se u djelu pojavljuju kola koja u mnogo čemu podsjećaju na antičke horove. Kirste ističe da razumijevanje ovog značajnog djela nije lako ni domaćem čitaocu, jer autor djela koristi slikovit jezik sa puno aluzija na istorijske događaje; u to je upleo i običaje, a sve opisuje starim, sada već nestalim jezičkim oblicima.

Da bi čitalac lakše shvatio tekst, u fusnotama su objašnjenja u vezi sa pojedinim istorijskim ličnostima, kao i objašnjenja događaja, običaja, geografskih lokacija i sl. Objašnjenja su, napominje autor, preuzeta najčešće iz *Rječnika* Vuka Karadžića. Kirste dodaje da je došao u iskušenje da povuče paralelu između srpskih, germanskih i indijskih prastarih, paganskih običaja, ali da je od toga ipak odustao jer tome nije mjesto u jednom prevodu.¹⁵

Autor prevoda u svom Uvodu čak objavljuje i uputstvo kako treba čitati neka srpska slova. Čitaocima koji žele da saznaju nešto više o tim glasovima, on upućuje na svoj rad u Jagićevom Arhivu.¹⁶

Iako je Kirsteov predgovor vrlo kratak, germanista Miljan Mojašević ističe „da je ovaj Predgovor značajan za nemačku pozitivnu predstavu o srpskom narodu i po onom delu kojim informiše o srpskoj srednjovjekovnoj istoriji i posebno o Crnoj Gori i Njegošu.“¹⁷

Interesantno je istaći da *Posveta Prahu oca Srbije* u Kirsteovom prevodu nije prevedena, niti autor pominje njeno postojanje. (*Posvetu* je prevela samo autorka drugog prevoda, K. Jovanović).

Sam prevod *Gorskog vijenca* je na 112 strana. Prevod ima 2819 stihova, kao i original; prevedeni su stih za stih i sačuvan je deseterac. *Gorski vijenac* je Kirste podijelio u devet slika (Bilder). Fusnota ima 138. Primjetno je da je broj fusnota posebno velik u prva četiri prizora, u kojima ima 118 fusnota, a u ostalih pet slika je samo 20 fusnota. Ova činjenica je logična, prevodilac naime u prva četiri prizora upozna je čitaoca o najvažnijim činjenicama, potrebnim za razumijevanje stihova, tako da je tih nepoznatih podataka u daljem tekstu sve manje. Broj fusnota na jednoj stranici varira od 1 do 12. Gotovo polovina fusnota su napomene u vezi sa određenim ličnostima, a ostale napomene se tiču geografskih lokacija i običaja. Manji dio napomena je o istorijskim događajima.

Na kraju knjige je na devet stranica objašnjeno devet riječi: Alp, Hajduken, Hexen, Klageweiber, Kukuk, Patronatstag, Schulterblatt, Wehrgeld, Weihnachtsscheite (mora, hajduci, vještice, narikače, ptica kukavica, krsna slava, gledanje u pleće, krvnina i bratski mito, badnjak). Ovako detaljno opi-

¹⁵ Johan Kirste, op. cit, str. V-VII.

¹⁶ *Archiv für slavische Philologie*, V, str. 377-390.

¹⁷ Миљан Мојашевић, „Његош код Њемаца“, у: *Петар II Петровић Његош, личност, дјело и вријеме*, ЦАНУ, Подгорица, 1995, стр. 344.

sivanje običaja je zasigurno u funkciji približavanja sadržaja *Gorskog vijenca* čitaocu iz jedne drugačije sredine i sa drugom kulturnom baštinom i moralnim normama.¹⁸

Autor prevoda je izuzetno savjesno pristupio poslu prevodenja, što je ocijenila i kritika. Ubrzo nakon pojavljivanja Kirsteovog prevoda došlo je do prvih polemika koje, međutim, nisu dobile šire razmjere.

Iste godine kada je objavljen prevod u bečkom listu „*Deutsche Zeitung*“¹⁹, na prvoj strani izlazi članak pod naslovom „*Ein montenegrinischer Dichterbürst*“²⁰. Autor članka je Hajnrih Rener²¹ (Heinrich Renner), koji podsjeća da je on u tom istom listu dvije godine ranije pisao o ličnosti i djelu Njegoša. Nije dakle slučajno što Rener daje prikaz Kirseovog prevoda. On je inače i odličan poznavalac prilika na Balkanu. Rener govori o Njegošu, formi i jeziku djela, o životnoj filozofiji *Gorskog vijenca*. On takođe pokušava čitaocima objasniti uzroke koji se doveli do istrebljenja poturica, do „vjerovatno varvarske kazne“, ali koja je, po njemu, bila u interesu „slobode i nacionalnosti“²².

O samom prevodu kaže da se Kirste „suviše ropski držao originala... ali da je ipak dao jedno zaslužno djelo, jer ako jedna slovenska književnost zaslužuje da je upozna njemačka publika, onda je to srpska... Ko želi da razumije Crnu Goru i njene borbe, njene osobenosti i njeno herojsko požrtvovanje u borbi protiv Turaka, taj mora najprije u sebe primiti Gorski vijenac, i zbog toga od sveg srca pozdravljamo Kirsteov prevod. Takvo djelo može da kaže više nego stotinu istorijskih djela i bezbrojni politički članci.“²³

Drugi članak o Kirsteovom prevodu izlazi sedam dana kasnije u bečkom listu „*Die Presse*“²⁴ takođe na prvoj strani, pod naslovom „*Der Bergkranz*“, a autor se potpisao sa V. G. U članku se njegov autor prvo osvrće na značaj *Gorskog vijenca*, djela koje je zbog literarne vrijednosti zaslužio da bude prevedeno na njemački jezik. Zatim su ukratko opisani Njegošev život i rad, pri čemu se ističu Njegoševa fizička ljepota, ali i strogoća kojom je kažnjavao one koji krše zakon. Opisani su i Njegoševo školovanje, njegovo učenje nekoliko svjetskih jezika, te dar za pisanje. Prije nego što se detaljnije upusti u analizu *Gorskog vijenca* i njemačkog prevoda, V. G. pominje i Njegoševo

¹⁸ Neda Donat, *op. cit.* str. 35-38.

¹⁹ Heinrich Renner, Ein montenegrinischer Dichterbürst, *Deutsche Zeitung*, Nr. 5223, Wien, 17. Juli 1886, str. 1-2.

²⁰ Crnogorski vladika-pjesnik

²¹ O Hajnrihu Reneru nam nisu poznati bliži podaci, osim činjenice da je 1897. godine u Berlinu štampano drugo izdanje njegove knjige *Durch Bosnien und Herzegovina kreuz und quer*; (Kroz Bosnu uzduž i poprijeko), gdje on na 567 strana daje svoje impresije ovog dijela Balkana. Prvo izdanje izašlo je samo godinu dana ranije i razgrabljeno je u kratkom roku.

²² Heinrich Renner, Ein montenegrinischer Dichterbürst, u: *Deutsche Zeitung*, Nr. 5223, Wien, 17. Juli 1886, str. 1.

²³ Heinrich Renner, Ein montenegrinischer Dichterbürst, u: *Deutsche Zeitung*, Nr. 5223, Wien, 17. Juli 1886, str.2.

²⁴ V. G., Der Bergkranz, u: *Die Presse*, Nr. 203, Wien, 24. Jul 1886, str. 1-2.

djelo *Luča Mikrokozma*, te da su na njegovo stvaralaštvo nesumnjivo uticala i Miltonova djela. Autor članka prepričava sadržaj „devet slika“ na koje je podijeljen Kirsteov prevod, a kao ilustraciju za moćan jezik kojim je djelo pisano i formu stiha daje 22 stiha iz tužbalice. On govori i o formi djela, te sumnja da bi ono moglo biti izvedeno na pozornici, jer mu nedostaje dramatičnost. O prevodu autor kaže da „zaslužuje svaku pohvalu, ne samo zato što je prvi, već i zato što se po metru i izrazu najvećom strogošću pridržava originala. Razumljivo je što se one lijepe pojedinosti koje sačinjavaju nacionalni duh, aromatični miris... u prevodu gotovo sasvim gube, ali tu dr Kirste nije nimalo kriv.“²⁵ Na kraju autor prikaza prevoda zaključuje da čitaoci treba da budu zahvalni Kirsteu što imaju priliku da upoznaju ovu „crnogorsku Ilijadu“, tj. remek-djelo iz književnosti jednog drugog naroda.

Nakon ova dva članka objavljena u bečkim novinama u julu 1886. godine, izašlo je nekoliko prikaza Kirsteovog prevoda *Gorskog vijenca* u renomiranim stručnim časopisima, koji su izlazili u Berlinu, za koje su svoje priloge pisali najznačajniji naučnici onog vremena, poput V. Jagića, M. Rešetara, A. Leskiena, A. Briknera i mnogih drugih.

Vilhelm Volner²⁶ (Wilhelm Wollner), slavista koji je doktorirao na ruskoj narodnoj epici i stručnjak za narodne pjesme kod Južnih Slovena, u „*Zeitschrift für vergleichende Literaturgeschichte*“²⁷ je istakao značaj Njegoševog djela za književnost Južnih Slovena, te da su istoričari književnosti Južnih Slovena složni da se *Gorski vijenac* ubraja u najznačajnija djela napisana na srpskom jeziku. On odaje priznanje prevodiocu koji je, i pored teškoća sa kojima je bio suočen, „veoma dobro obavio svoj posao“. Međutim, Volner sumnja da prevod njemačkom čitaocu uspijeva da prenese iste slike kao i original, (a što je i svrha prevoda). Po njemu, zapadnoevropejac je ravnodušan prema temi kao što je oslobođenje Crne Gore, a za samo djelo kaže da je „spjev u najvećoj mjeri nedramatičan... nema radnje.“ Volner smatra da bi čitaoci možda pokazali veće interesovanje za tu tematiku da je Njegoš želio i uspio da napiše uzbudljivu dramu. On smatra da junaci, koje Srbin poznaje iz narodne poezije, Njemcu ne predstavljaju ništa i zaključuje da „njemačka publika ne može imati razumijevanja za ovakav spjev.“²⁸

Sličan stav imao je i S. Vulović, tvrdeći da „i najbolji prevod *Gorskog vijenca* ne može ni u pola biti tuđincu ono što je Srbinu, ne može mu biti ni onda kad ga on s potpunim razumevanjem u originalu čita.“²⁹

Volner dalje navodi da se u posljednje vrijeme dosta prevodi sa slovenskih jezika, posebno iz ruskog, te se nada da interesovanje za ovaj prevod nije

²⁵ Ibid, str. 2.

²⁶ Vilhelm Volner (185–1902) rođen je u Moskvi. Studirao je slavistiku i uporednu lingvistiku u Lajpcigu.

²⁷ Vilhelm Volner, *Zeitschrift für vergleichende Literaturgeschichte*, Berlin, 1887, I, str. 363-364.

²⁸ Vilhelm Volner, *Zeitschrift für vergleichende Literaturgeschichte*, Berlin, 1887, I, str. 364.

²⁹ Svetislav Vulović, *op. cit.*, str. 4.

samo „modni hir“. On ističe da je u budućnosti potrebno posvetiti veću pažnju izboru djela koja će biti prevedena, jer je njemački čitalac, više od drugih evropskih „osposobljen“ za upoređivanje i za donošenje kritičkog suda.³⁰

Kirste je već u narednom broju časopisa reagovao na recenziju, ističući da za Slovene *Gorski vijenac* ima sličan značaj kao Geteov *Faust* za Njemce, te je djelo stoga zaslužilo da bude prevedeno, a posebno je napomenuo da bi se „bez bedema srpske hrabrosti Carigrad nalazio možda u – Lajpcigu“³¹, čime je potvrdio da je djelo zaslužilo da bude prevedeno ne samo zbog svoje literarne vrijednosti, već i zbog sadržaja.

Časopis je u istom broju objavio i Volnerov odgovor na Kirsteov tekst, u kojem on ponavlja svoje ranije iznesene stavove.³²

Vatroslav Jagić³³, najznačajniji slavista druge polovine 19. vijeka, u desetoj svesci *Arhiva* dao je opširniji prikaz prevoda dr Kirstea, koji je čitaocima tog časopisa već bio od ranije poznat, ali ne kao prevodilac, već kao autor lingvističkih rasprava. On se pohvalno izrazio o prevodu. Za Kirstea kaže da se pokazao kao „temeljan poznavalac jednog od srpskih pjesnika koga je najteže savladati“.³⁴ Jagić ističe savjesnost kojom se prevodilac trudio da shvati ne uvijek jasan smisao originala i da stihove prevede što je moguće tačnije: „Sa zadovoljstvom možemo konstatovati da njegov rad, što se tiče tačnosti prenošenja misli, udovoljava i najstrožim zahtjevima“³⁵, navodi on u svom prikazu. Međutim, on ne vjeruje da će prevod naići na veće interesovanje čitalačke publike, jer je djelo „čudnovato etnografski obojeno“. Jagić čak prevod *Gorskog vijenca* upoređuje sa prevodom neke indijske drame. On ipak ističe važnost Kirsteovih objašnjenja, koja olakšavaju razumijevanje teksta.

Jagić pominje da je već ranije prof. Vulović u beogradskom listu *Samouprava* dao detaljan prikaz prevoda i analizirao neke nepreciznosti u prevodu, nakon čega on navodi i neka svoja zapažanja vezana za prevod, tj. daje sugestije kako ispraviti nedostatke u oko dvadesetak stihova. Prema riječima autora članka, on se svojim sugestijama želi zahvaliti Kirsteu za posvećenost i požrtvovanje, koji su bili potrebni da se *Gorski vijenac* prevede na njemački jezik. I on, poput Vulovića, žali što prevodu nije dodata kraća biografija Njegoša, na čemu bi mu zasigurno bili zahvalni čitaoci iz zemalja njemačkog govornog područja. (Ovaj nedostatak će ispraviti kasniji prevodioci djela na njemač-

³⁰ Wilhelm Volner, *op. cit.* str. 364.

³¹ *Zeitschrift für vergleichende Literaturgeschichte und Renaissance-Literatur*, Berlin, 1887/88, I, str. 90.

³² *Zeitschrift für vergleichende Literaturgeschichte und Renaissance-Literatur*, Berlin, 1887/88, I, str. 90-91.

³³ Vatroslav Jagić je u Beču studirao klasičnu filologiju, a kod Franca Miklošiča je slušao slavistiku. Bio je prvi profesor slavistike na Humboltovom univerzitetu u Berlinu, zatim je predavao slavistiku u Petrogradu, a nakon toga sve do smrti u Beču.

³⁴ Vatroslav Jagić, *Archiv für slavische Philologie*, sv. 10, Berlin, 1887, str. 334-336.

³⁵ Vatroslav Jagić, *Archiv für slavische Philologie*, sv. 10, Berlin, 1887, str. 336.



Bartol Inhof



Milan Rešetar

ki jezik, Katarina Jovanović i Alojz Šmaus). One koji znaju srpski jezik, Jagić upućuje na Medakovićevu knjigu o Njegošu.³⁶

U toj istoj svesci *Arhiva*, Bartol Inhof³⁷, pedagog i publicista, koji je studirao slavistiku u Gracu i Beču, daje prikaz Lavrovljeve knjige o Njegošu, ali se osvrće i na polemiku između Volnera i Kirstea, te kaže da se u osnovi slaže sa Volnerom i njegovim sudom o prvom njemačko m prevodu *Gorskog vijenca*.³⁸ Inhof, kao i ostali autori prikaza prevoda, konstatuje da iz srpskog i hrvatskog jezika nije prevedeno mnogo djela, kao ni iz ostalih slovenskih jezika.

Milan Rešetar³⁹, poznati filolog koji je studirao klasičnu filologiju i slavistiku u Beču i Gracu, je u jedanaestoj svesci *Arhiva*, štampanoj 1888. godine, dao svoj povoljan sud o prevodu za koji kaže da je prilično uspio i da je tek Kirsteovim prevodom na njemački napravljen „prvi korak ka pravilnoj interpretaciji *Gorskog vijenca*“.⁴⁰ Rešetar se u svom članku nije detaljnije bavio ocjenjivanjem pojedinih segmenata Kirsteovog prevoda, već je dao svoje tumačenje nekoliko desetina stihova, za koje je smatrao da ih Kirste nije preveo potpuno tačno, ili da su čak pogrešno prevedeni.⁴¹ Autor članka je zapravo želio da dâ svoj doprinos pravil-

nom tumačenju pojedinih stihova *Gorskog vijenca*, jer je razumijevanje stihova jedan od preduslova za njihovo uspješno prevođenje na neki strani jezik.

³⁶ V. Jagić, *Archiv für slavische Philologie*, sv. 10, Berlin, 1887, str. 334-339.

³⁷ Bartol Inhof (1866–1945), pedagog, publicista. Rođen je u Nijemcima. Gimnaziju je pohađao u Vinkovcima. Studirao je slavistiku u Gracu i Beču kod V. Jagića. Porijeklom je bio Nijemac. Ubraja se u ugledne hrvatske pedagoge. Bio je i književnik, književni i kazališni kritičar, filolog, politički satirik, prevodilac, urednik i novinar.

³⁸ Bartol Inhof, *Archiv für slavische Philologie*, sv. 10, Berlin, 1887, str. 253-254.

³⁹ Milan Rešetar je takođe bio đak poznatog filologa Franca Miklošića. Radio je, između ostalog, kao profesor slavistike na bečkom univerzitetu, gdje je preuzeo katedru, kada je njegov tast, Vatroslav Jagić, pošao u penziju. Rešetar je dao značajan doprinos razvoju njegošologije i montenegristike. Bio je najbolji poznavalac *Gorskog vijenca* svog vremena. On je proučavanju Njegoševog djela posvetio preko 50 godina svog života.

⁴⁰ Milan Rešetar, *Archiv für slavische Philologie*, sv. 10, Berlin, 1888, str. 289.

⁴¹ Milan Rešetar, *Archiv für slavische Philologie*, sv. 11, Berlin, 1888, str. 289-297.

Istaknuta je korisnost Kirsteovih komentara, te dodaje da „*ne bi škodilo da se i srpsko jedno izdanje priredi sa nužnim primedbama, koje bi široj publici vrlo dobro došle*“.⁴²

Smatramo da su svi navedeni prikazi Kirsteovog prevoda u dnevnoj štampi i stručnoj literaturi, bez obzira na to da li su bili pozitivni ili negativni, još više doprinijeli afirmaciji Njegoša i njegovog *Gorskog vijenca*, a u krajnjoj liniji

Sa magijom ponekad graniči i na prave podvige liči rad dobrog prevodioca.

Ivo Andrić

Zaključak

O *Gorskom vijencu* i prevodima na druge jezike se može tvrditi ono što je G. della Volpe rekao o Danteovoj poeziji: da je ona nerazumljiva, pa prema tome nezamisliva izvan svoga kulturno-socijalnog humusa, organski u njoj prisutnog posredstvom jednog jezika.⁴³ Govoreći o problematici prevođenja, G. della Volpe kaže da misao ostaje *cilj*, a jezik uvijek sredstvo. Zbog toga je poezija u principu prevodiva, ali je to poduhvat koji se ubraja među najsmjeliše, teške i vrijedne hvale. Nije neprevodiva sama poezija po sebi, „*već samo njena eufonija koja u načelu ne može imati nikakvog vernog dvojnika, upravo zbog svoje zavisnosti od fonetskog plana*.“⁴⁴ Kirste se upustio u taj poduhvat. Njegovi savremenici su, kako se vidi iz prethodnih recenzija, imali povoljno mišljenje o prevodu, koji je bio prvi integralni prevod *Gorskog vijenca* na jedan strani jezik. O nedostacima prevoda, svjesno ili nesvjesno, nisu mnogo govorili. Kirsteov prevod je izašao u vrijeme kada iz slovenskih književnosti nije bilo prevedeno mnogo djela na njemački jezik, bilo je, dakle, važno steći međunarodnu kulturnu afirmaciju, a jedan od načina je bilo objavljivanje prevoda naših književnih djela. Stoga je razumljivo što su prevodi „*dočekivani pohvalama koje često nisu bile u skladu sa stvarnom vrednošću prevoda*.“⁴⁵

Kirsteov prevod *Gorskog vijenca* na njemački jezik ima višestruki značaj za istoriju prevođenja *Gorskog vijenca*. Kao što je već ranije rečeno, to je prvi integralni prevod djela, kojim je Kirste utabao put ostalim prevodiocima, a kojima su njegov prevod i tumačenja stihova u velikoj mjeri mogli olakšati razumijevanje i prevođenje djela. Naime, nakon ovog prevoda objavljen je čitav niz prevoda na razne druge jezike, a poznato je da su neki prevodioci poznavali i njegov prevod. Kirsteov prevod je takođe predstavljao odličnu bazu za druga dva prevoda na njemački jezik, pri čemu je svaki naredni prevod bio

⁴² С. Костић, „Његошев *Горски вијенац* на немачком“, *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*, књ. XXXI, св. 1-2, Београд, 1965, стр. 31-32.

⁴³ G. d. Volpe, *Kritika ukusa*, Beograd, 1975. str. 67.

⁴⁴ Ibid., str. 170.

⁴⁵ С. Костић, op. cit. 32.

bolji od prethodnog. Ovaj prevod takođe znači početak „opremanja“ kako prevoda, tako i izdanja *Gorskog vijenca* kod nas komentarima.

Kirsteov prevod je i pored nedostataka dugo važio kao najbolji, ali nije lako reći zašto nije naišao na veći odjek kod čitalačke publike, posebno u zemljama njemačkog govornog područja. Moguće je da su za to krive društveno-istorijske prilike, što smatra i Gerhard Gezeman. On je u svom članku u beogradskoj „Politici“ (17. III 1936), pomenuo i Kirsteov prevod, a kao razlog neuspjeha njegovog prevoda kod njemačke publike, Gezeman navodi činjenicu da „*period od berlinskog kongresa i okupacije Bosne do svetskog rata nije bio plodan i podesan za jugoslovensko-nemačke kulturne veze.*“ Dakle, na stepen recepcije prevoda su uticali i neknjiževni faktori (istorijski događaji, političke i društvene prilike, itd.).

Zakasnila pozitivna recepcija prevoda *Gorskog vijenca* je, međutim, uočljiva i kod prevoda na druge strane jezike. Istorija prevođenja *Gorskog vijenca* pokazuje da je u slučaju višestrukog prevođenja ovog djela na isti strani jezik, svaki naredni prevod bio ne samo bolji, već je nailazio i na pozitivniju recepciju kod čitalačke i stručne javnosti.

Autori razmatranih prikaza prevoda posjedovali su ne samo jezičku, već i socio-kulturnu kompetenciju da ocijene Kirsteov prevod i svojim tekstovima, u kojima su dali i biografske podatke o Njegošu (koji nedostaju u samom prevodu), te određeni broj filoloških komentara, doprinijeli su širenju i pozitivnoj recepciji južnoslovenske kulture i književnosti, prije svega u zemljama njemačkog govornog područja.

Neda DONAT

THE FIRST TRANSLATION OF *MOUNATIN WREATH* IN GERMAN AND ITS REFLECTIONS IN SCIENTIFIC AND PROFESSIONAL PUBLIC

Summary

The first translation of the *Mountain wreath* in German was published in Vienna in 1886. The author of translation was the famous philologist Johann Otto Ferdinand Kirstee. His translation was of great importance for further history of translating of this text. It was the first integral translation which provided future translators an easier understanding and translation. After it, there were many translations in the other languages, but the Kirstee's interpretations of the verses served were widely used for better understanding and translation of the Njegoš's work. Kirstee's translation also served as the excellent basis for the other two translations of *Mountain wreath* in German, where the each subsequent was better than previous. It brought the beginning of "equipping" of both the translations and regular editions of *Mountain wreath* in Serbian with comments. Kirstee's translation was presented in daily press and professional journals and met the positive reaction of the contemporaries.